

За наших часів популярне переконання, буцім масові рухи (захоплення площ або захист символічних місць) здатні радикальним чином модифікувати нашу ідею політичного. Ця теза доходить навіть того, що стверджує: у цих рухах залучена інша практика політичного, ба навіть відбувається скасування політичного. Інакше кажучи, рух — це неполітична практика політичного або навіть політика, що ліквідує політичне.

Утім, на мій погляд, політичного як такого взагалі-то не існує. Це винахід сучасної політичної філософії. Що існує насправді, так це не «політичне», навіть не політика. Те, що існує й входить у думку та дію, — це політики (в множині). Зрозумійте правильно: те, що я називаю «політикою», — це насправді завжди конфлікт політик. Політика ніколи не є простим поняттям. Це сутнісно діалектичне поняття, тому що політика існує лише в конфлікті з однією чи кількома іншими політиками. Отож рух не може ліквідувати політику, тому що «політики», яку хотіли б прибрати, не існує. Треба було б скасувати конфлікт політик, що неможливо, інакше як через застосунок однієї політики проти іншої.

З цього погляду слабкість будь-якого масового руху в тому, що він одержимий своєю єдністю. Ця єдність, вільна егалітарна дискусія, що розв'язує суперечності, як її собі уявляють, демократична. Однак насправді вона такою не є. Вона є симетрією з боку руху, того, чим є сьогодні в нашій країні влада держави, яка також називає себе демократичною. Вона гадає, що може протиставити абсолютну єдність руху, той факт, що всі об'єдналися разом, дискурсу держави, яка теж претендує представляти єдність народу в єдиній політиці: політиці парламентській, електоральній, що також зветься демократичною. Отже, маємо штучну опозицію між демократичною єдністю руху та фактом, що держава втілює єдину політику, яка проголошує себе демократичною.

Усе це не працює з тієї простої причини, яку я назвав. Коли існує тільки одна політика, це означає, що фактично немає жодної, тому що політика — це завжди конфлікт кількох політик. Отож, протиставляючи цій відсутності політики єдність масового руху, ви залишаєтеся всередині відсутності політики, тобто всередині порожнечі думки й, зрештою, поразки дії.

Ви мені скажете: «Однак сьогодні в парламентській демократії існує кілька політик, адже є праві й ліві». Насправді в нинішній парламентській системі наявність кількох політик — це фікція. В реальності є лише одна-єдина політика. Це очевидно вже з вісімдесятих років минулого століття. Справді, уряди, як праві, так і ліві, чинять одну й ту саму політику, повністю підпорядковану інтересам європейської та світової капіталістичної олігархії. Я запропонував назвати цю фальшиву єдину політику, цей менеджмент, управління бізнесом олігархії «капітало-парламентаризмом». Це не політика, а державне й управлінське конструювання, разом із розгнуданим капіталізмом і ліберальними виборами, умова яких в тому, щоб партії при уряді ухвалювали й підтримували глобалізований ліберальний капіталізм.

Не буде зайвим нагадати, що доктрина, практика й думка капіталізму як такого — це той самий лібералізм. Сьогодні охоче говорять про «неолібералізм», але це радше спосіб товкти воду в ступі. Нас просто хочуть запевнити, що позаяк мова йде про неоліберальне,

то воно відрізняється від питомого, справжнього лібералізму XIX століття. Але сьогоднішній лібералізм, що стосується його доктрин, пропозицій, методів, ворогів тощо, зовсім не відрізняється від ліберальної доктрини, сформульованої та розвиненої наприкінці XVIII — на початку XIX століття. Неолібералізм є лише поверненням до лібералізму, після дещо буремного періоду — між 1917-м, більшовицькою революцією в Росії, і 1976-м, кінцем Культурної революції в Китаї. Що ж тоді потрясло лібералізм у той шістдесятирічний період? Ну, просто-таки існування в світовому масштабі іншої політики — комуністичної.

Позбувшись, принаймні на вигляд, політичної комуністичної гіпотези, капіталізм знову цілком природно віднайшов власну доктрину, якою якраз і є лібералізм. Комуністичні партії повсюдно зникли, а соціалістичні, які часто покликаються на те, що називають «ліберальним соціалізмом» чи «соціальним лібералізмом», самі пристали до консенсусу навколо глобалізованого капіталізму. Ось чому на усьому Заході існує лише одна політика — тобто жодної. Багато людей сьогодні зрозуміли більш-менш ясно, що капітало-парламентаризм, будучи єдиною політикою, більше не є політикою взагалі. Але замість того, щоб взятися до створення нової комуністичної політики, вони радше звернулися до політичного скептицизму. Навіть у русі «Нічне стояння», як у масових рухах в Іспанії, Греції, Туреччині, США, Гонконзі, Єгипту, ми спостерігаємо помітні сліди політичного скептицизму. Як здається масовим рухам, вони піднімають свою реальну демократію проти штучної демократії капітало-парламентаризму, а оскільки ніякої іншої політики сьогодні немає, то рух закінчує тим, що гадає, ніби він повстає проти єдиної політики, а отже, проти політики загалом. Масові рухи завжди мають схильність, коли є лише одна політика, а значить, немає жодної, самостійно впадати в політичний скептицизм. У «Нічних стояннях» і в інших місцях ми бачимо, як поширюється ідея, ніби потрібно покинути політику. Бачимо, як виникають такі негативні гасла: «Ми більше не хочемо займатися політикою, навіть новою політикою». Або ж позитивні дуже туманні гасла: «Ми хочемо змінити життя. Ми хочемо винайти нові форми життя».

Ця антиполітична тенденція насправді погано контрольований наслідок неіснування політики, коли панує капітало-парламентаризм. Темі «Будьте менеджерами інтересів капіталу» рух протиставляє «Будьте менеджерами власного життя», але в певному сенсі це призводить до того самого, тобто до зникнення політики. Істина, яку потрібно всюди нагадувати, в тому, що насамперед нинішній панівний світ, ліберальне панування скасовує політику. Але ж цим закінчили й соціалістичні режими, що були встановлені в XX столітті. Разом зі Сталіним і після нього, на відміну від Мао часів Культурної революції, вони деполітизували ситуацію. Вони деполітизували її якраз у тому ж сенсі, що й сьогодні, а саме – цензуруючи все відносно держави, ототожнюючи політику й управління державної влади. А що в соціалістичних країнах держава була господарем економіки, то вони дійшли того, що, як ліберали сьогодні, почали ототожнювати політику й управління економікою. Це, власне, спричинилося до того, що в цих соціалістичних країнах, зокрема в СРСР, починаючи від тридцятих років уже теж була лише одна політика, тобто жодної. Соціалістичні держави та західні парламентські держави мали одне спільне – відсутність політики, заміненої приматом економічного управління під керівництвом деполітизованої

держави. Лише Мао намагався якось урятувати політику, доводячи, що за соціалізму мають бути великі, потужні політичні суперечності. Але від кінця 1960-х років ця спроба в Китаї зазнала поразки, і відтоді ми маємо у світовому масштабі панування єдиної політики, а отже, відсутність політики, звідки випливає повсюдне панування політичного скептицизму.

Отож сьогодні реальна антагоністична позиція, справжній бунт, безперечно, не тому, щоб стверджувати: більше ніякої політики, хай нам більше не торочать про політику! Ми маємо, навпаки, зафіксувати як своє завдання спробу врешті-решт сказати якраз протилежне: нарешті, політика! Нарешті, справжня політика! Нарешті, відновлено простір множинності політик! Хай живе існування політик, існування, що було повністю задушене й анульоване на Заході капітало-парламентаризмом, а в Росії і Китаї соціалістичними державами-партіями! Тільки політичний винахід міг би знову створити реальний простір боротьби у світі, де рухи завжди є лише симпатичними фантомами. Треба покінчити з ось цією фальшивою суперечністю: відсутність політики у сфері особистого та колективного життя проти відсутності політики в сфері економічної влади й інтересів олігархії. Не потрібно, більше не потрібно триматися за це протиставлення. А варто відновити реальний простір боротьби, простір політики проти держави, проти капітало-парламентаризму. Що, врешті, означає: політика проти політики. Тому що фальшивій ліберальній державній політиці, якщо вона реально атакована, довелося б, щоб захиститися, самій запропонувати політичну суб'єктивацію свого існування, чого вона не потребує сьогодні, адже спокійно почувається в загальному політичному скептицизмі.

Хай там як, а правда в тому, що сам по собі рух не є політикою. Рух виникає, закінчується, за нагоди може видавати гучні гасла, але в остаточному підсумку це лише історичний процес. Звичайно, без таких історичних моментів оновлення чи нове створення політики неможливе. Це справді так, включення політик в історію передбачає існування широких колективних рухів, локалізованих у часі й просторі. Я й сам вітав рухи так званої арабської весни як ознаку «пробудження історії». Але «пробудження історії» не обов'язково означає «пробудження політики». Масовий рух може бути імовірною передумовою політики, але, повторюю, сам він не становить політики. Сьогодні на основі нещодавніх конкретних прикладів можна навіть сказати, що історичні рухи можуть зазнати поразки, а то й перетворитися на свою протилежність через відсутність політики. Дуже яскравий приклад – захоплення великих площ у великих містах. Це відбувалося в Єгипті, в Тунісі. Так було в Іспанії, США. Не оминуло Грецію. Масове захоплення площ сталося в Гонконзі, а також у Стамбулі в Туреччині. Правду кажучи, це трапилося по всьому світу. Ми можемо — й ми повинні — після паризького руху «Нічного стояння» підбити підсумки всіх цих «окупацій» площ і місць, рухів на загал набагато численніших і сильніших, ніж паризький рух. Це явище, яке ми можемо тепер вивчати, адже маємо достатню кількість важливих прикладів. Питання, яке нас цікавить, звичайно, можна назвати так: «Сили та слабкості рухів окупації площ за останні п'ять років». Історичне буття цих рухів очевидна даність, але нині ми в змозі проаналізувати те, що сталося, зокрема в перспективі політики.

Однак те, що ми бачимо й що можемо з упевненістю стверджувати, так це те, що цим рухам загалом не вдалося змінити політичну чи державну ситуацію. Як мені видається, можна додати, що ця невдача не через те, що вони були історично необґрунтовані. Це справді були історичні події. Вони запропонували дивовижні форми єдності, тривалості, внутрішньої демократії. Їхня важливість була незаперечною. Але не зумівши породити нову політичну орієнтацію, тактичну й стратегічну, здатну на виживання, їхній кінець був також моментом поразки й ще сильнішого повернення до старого державного порядку, тобто повернення до відсутності політики.

Під цим кутом зору неабияк показовий приклад Єгипту. Це справді рух, який був найскладніший, найвідкритіший за соціальним складом. Він не був лише рухом молоді, не був рухом однієї релігії, він зумів по-новому з'єднати соціальні та релігійні течії. Був тривалим і настійливим. Можна подумати, що принаймні тактично він був переможним, тому що гасло, що об'єднало людей на площах у Каїрі та в інших місцях, вимагало: «Мубараче, забирайся геть»... і Мубарак забрався.

Тоді треба замислитися, чому ж маємо тепер на чолі незмінної єгипетської держави ще більшу деполітизацію, ніж раніше, й генерала Ас-Сісі, який певною мірою такий же, як Мубарак, ба навіть іще гірший. Як це могло статися, зважаючи на видатні якості самого руху?

А сталося те, що всередині руху єдиною політичною силою, яка виявилася не лише історичною (тобто подієвою), а й віддавна закоріненою, зануреною в ситуацію, була організація «Братів-мусульман». І тільки вони, носії політики, що прийшла здалеку, змогли пожати плоди успіху з історичного руху. Оскільки треба було вирішувати питання держави, всі «демократично» приєдналися до електорального процесу, який дав переважну більшість, зокрема серед пересічного населення і селян, «Братам-мусульманам». Певна річ, «Брати-мусульмани» не подобалися великій частині маніфестантів, зокрема сучасній молоді та представникам середнього класу, які жадали західних «свобод». Ці сили, не маючи бодай якогось незалежного політичного проекту, знову вийшли на масові маніфестації, цього разу проти уряду «Братів-мусульман». Тоді, маючи підтримку парадоксальної маси, втрутилася армія, спершу проти «Братів-мусульман», так, ніби вона «розуміла» нових маніфестантів, але потім проти всього, що до того часу ще рухалося, і відновила деполітизовану диктатуру як форму держави.

Єгипетський урок полягає в тому, що історичне об'єднання руху ще не означає його політичного об'єднання. Отже, його не досить, ніколи не досить, щоб надовго змінити як політичну ситуацію, так і способи керувати державою. Але чому? Тому що (це дуже добре видно на прикладі Єгипту, але це стосується й інших країн), якщо немає політичного об'єднання руху (те, що передбачає, що приймаємо його розділення, а отже, й гостру внутрішню боротьбу), а існує лише одне конкретне історичне об'єднання, симпатична вітальна присутність, можна сказати, це створює видимість єдності й може бути суто негативним. Справді, рух, сформований не політично, а винятково історично, віртуально розколотий щодо політики. А через те, що він і чути не хоче про розділення, хоче завжди святкувати свою єдність, своє «буття-разом», він не відкриває ніякої реально творчої

політичної дискусії й погоджується тільки щодо негативних тез. Справді, ті, хто не об'єднаний політичною творчістю, її позитивним винаходом, можуть, звісно, підписувати домовленості за умови, що вони обмежені пропозиціями, які стосуються спільного ворога. І це все. Отож: «Мубараче, забирайся геть» — це доволі мило, от тільки люди, які хотіли, щоб Мубарак забрався, зовсім не мали однакового уявлення про те, що це означає. Стверджувальний зміст цього заперечення не поділявся всіма. Його навіть не ставили на порядок денний, щоб не порушити прекрасної святкової єдності захоплення площі. Але політика насправді починається тоді, коли є стверджувальне об'єднання, яке ніколи не може бути одноголосим. Поки у вас є суто негативна єдність, ви можете бути в сильній історичній єдності, але щодо подальших питань стосовно держави, суспільства, режиму власності тощо, ви розділитесь, і ви це знаєте — свідомо чи несвідомо. Звідси рух обмежує свої декларації негативною частиною суб'єктивностей, яких він залучає до боротьби. Але заперечення може об'єднувати лише в момент свого здійснення. Поза цим, саме ворог має перевагу влади та єдиної політики – або неполітики як політики, – яка зможе об'єднатися проти руху. Навіть у Франції травня 1968-го вибори в червні дали переважну більшість силам реакції.

Інший приклад, зовсім інший — це коли, якщо немає внутрішньої політичної єдності в русі або вона створена ціною його розколу, рух сам вирішує, що його представники зрештою мають повернутися до не-буття класичної політики. І це те, що відбувається в Греції та Іспанії. Тому що СІРІЗА та «Подemos» є лише парламентськими організаціями. СІРІЗА вже довела це своєю капітуляцією минулої весни; а що ж до «Подемосу», то це її відверта програма: керувати державою у трохи менш огидний спосіб, трохи «чесніше», ніж старі партії, не ставлячи під сумнів, хоч би що там було, загальні закони капітало-парламентаризму, а отже, єдиної політики. На мою думку, ці народні рухи, як-от «індіґнадос» в Іспанії, свідчать про те, що стара корумпована соціал-демократія зазнала такої поразки та скомпрометувала себе настільки, що виникла потреба в новій соціал-демократії. Якщо хочемо мати парламентську опозицію трохи енергійнішу, послідовнішу в своїх вимогах (що може бути непогано для підтримки консенсусу капітало-парламентаризму), СІРІЗА і «Подemos», які вскочили в історичне сідло завдяки зниклим масовим рухам, чудово впораються з цим завданням. Але, зрештою, тут аж ніяк не йдеться про справжнє політичне творення. Це просто така собі корекція, косметичний ремонт за ситуації, коли занепад парламентаризму і, зокрема, його «лівіці» — в Іспанії, як і в Греції, і, правду кажучи, частково у Франції, — досягнула раніше небачених пропорцій.

Треба зберігати в пам'яті ці показові приклади з історії нещодавніх рухів, захоплень площ під кутом зору співвідношення між історією та політикою. Ми констатуємо, що під виглядом демократії, або гіпердемократії, легко уявляють собі негативну єдність руху як руху історичного і цього немовби досить, щоб започаткувати зародження політичного розриву чи просто розриву. Але наш висновок показує, що це неправда: історичність цих рухів насправді нашоухується на чисту відсутність політики; тож їм не залишається нічого іншого, як розчинитися в тій чи тій формі панівної гри єдиної політики, а це означає відсутність будь-якої політики, тобто безроздільне панування європейської та світової капіталістичної олігархії.

Щоб узгодити такого роду запитання й запропонувати загальну картографію, в якій реально було б оцінити те, що відбувається і що може бути сказано, я вам роздав ось цю схему.

Основна гіпотеза, на якій засновується ця схема, полягає в тому, що сучасну світову ситуацію починаючи з вісімдесятих років, тобто вже тридцять років, не можна зрозуміти в її суб'єктивних наслідках, якщо розглядати лише одну суперечність. Тож схема пропонує в загальній формі комплекс двох переплетених суперечностей: одна суперечність протиставляє модерність традиційному світові по вертикальній осі; друга — протиставляє капіталізм комунізмові. Якщо слово «комунізм» і далі вас бентежить, поставте «політика емансипації», «нова політика», все, що кристалізує необхідність покінчити з неегалітарним, репресивним і скандальним порядком, що був нав'язаний усьому людству приватною власністю. Отже, маємо дві осі. (...)